

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KAMU YATIRIM HARCAMALARI İSTİHDAM DÜZEYİNİ ETKİLER Mİ? (TR 8 VE TR 9 DÜZEY 1 BÖLGELERİ İÇİN BİR UYGULAMA)

DOES THE PUBLIC INVESTMENT EXPENDITURES AFFECT THE EMPLOYMENT RATE? (AN APPLICATION FOR LEVEL 1 REGIONS OF TR8 AND TR9)

Cenap SANCAR*

Canan SANCAR**

Melike ATAY POLAT***

Öz

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin önemli bir sorunu olan bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde kullanılan kamu yatırım harcamalarının işgücü piyasası üzerindeki etkinliği Batı ve Doğu Karadeniz Bölgesi için araştırılmıştır. Bu amaçla Batı Karadeniz Düzey 1 Bölgesi Alt Bölgeleri (TR81, TR 82 ve TR83) ve Doğu Karadeniz Düzey 1 Bölgesi Alt Bölgelerinin (TR90) istihdam oranı ile tarım, hizmetler ve sanayi sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamalarına ait 2008-2013 yıllık verileri panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada TR8 ve TR9 Düzey 1 Bölgesi'nde tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerine yapılan yatırım harcamalarındaki değişimin, bölgesel istihdam oranları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Ampirik analiz sonucu, bölgesel dengesizliklerin önemli boyutlara ulaştığı ülkemizde bu dengesizliklerin giderilmesinde temel politika araçlarından biri olarak kabul edilen kamu yatırımlarının, bölgesel kalkınmanın göstergesi olarak TR 8 ve TR 9 Bölgesi'nin istihdam hacminde beklenen ölçüde bir değişiklik yaratmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, TR 9 bölgesine yapılan sanayi yatırımlarının hizmetler sektörü yatırımlarına kıyasla istihdamı artırıcı etkilerinin daha baskın olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: TR 8, TR 9, Bölgesel istihdam, Kamu Yatırım Harcamaları, Panel Veri Analizi
JEL Kodları: C23, E00, J01, L38, R11, R28

Abstract

In this study, it was aimed to look for whether public investment expenditures - that are used as basic policy tools to deal with imbalances in our country where regional imbalances are at high levels - create a change on labor force volume as an indicator of regional development at an expected rate. To this end, the 2008-2013 data related to public investment expenditures made in agriculture, services and industry sectors and the employment rates of Level 1 Region of TR8 and TR9 were analysed using panel data method. According to the empirical findings of the study, the increases in public investment expenditures in agriculture sector in TR8 Region have a negative effect on employment rate. The coefficients related to industry and services sector were negative but insignificant. The increases in investments made in agriculture sector within TR9 Region also have negative effect on employment just like it is in the TR 8 Region. On the other hand, it was concluded that increases in the investments made in the industry and services sectors have a positive effect on the employment rate of the TR 9 Region. In addition to this, it was also concluded that the investments made in the TR 9 Region are more influential in terms of increasing employment than the ones made in services sector.

Keywords: TR 8, TR 9, Regional Employment, Public Investment Expenditures, Panel Data Analysis
JEL Codes: C23, E00, J01, L38, R11, R28

1. GİRİŞ

Bölgesel kalkınma politikalarının temel amacı, "bölgesel düzeyde sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının minimize edilmesidir. Bölgesel kalkınma ve bölgesel ekonomik büyüme birbiriyle ilişkili kavramlar olmakla birlikte farklı anlamlar içermektedir" (Ivanisin, 2004:2). Kalkınma kavramı, "bölgesel veya ulusal bir ekonomideki üretim aktiviteleri, katma değer (işgücü ve sermaye), istihdam, kurumlar, hane halkları ve bunların yaşam kalitesi (sosyal boyutu) gibi unsurların toplam kapasitelerindeki artışı/iyileşmeyi ifade ederken" (Yeldan vd.,2012:12), ekonomik büyüme "genel olarak ekonominin üretim kapasitesindeki artışı ifade eder" (Samuelson ve Nordhaus, 2014:2).

Ekonomistler, politikacılar ve uluslararası kuruluşlar genellikle bölgesel gelişmeye ulusal gelişmeden daha az önem vermişlerdir. Ancak, "bölgesel farklılıklar ve bazı bölgelerin ekonomik potansiyelinin sömürülüyor olması ulusal ekonomik performansı olumsuz yönde etkiler. Bölgesel ekonomik performans ise istihdam, coğrafya, demografi, uzmanlaşma, verimlilik, fiziksel ve beşeri sermaye, altyapı ve

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, csancar@ktu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Kelkit Aydın Doğan Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, canansancar@gumushane.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, matay@sirnak.edu.tr

yenilik kapasitesi gibi birbiri ile ilişkili faktörlerin kombinasyonundan oluşan göstergelerin karşılaştırılmasıyla ölçülmektedir” (OECD,2009:1).

Günümüzde bölge kavramı çok farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bölge kavramı “ya fiziksel, ya işlevsel ya da siyasal temele dayanan bir birimi anlatır” (Keleş ve Erbaş, 1999:6). “Coğrafi olarak benzer özellikleri taşıyan, toplumsal ve demografik özellikleriyle bütünleşen mekansal yerleşimler bölge olarak nitelendirilir. Bir başka açıdan ise kentten geniş ve bu ülkenin tamamından daha küçük mekân parçası olarak adlandırılabilir. Bölge ölçüğü coğrafi, toplumsal ve ekonomik ölçütlerle açıklanabilmektedir” (Keleş, 2010:295).Günümüzde bölge kavramı, planlama kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat),Avrupa Birliği’nde (AB) bölgesel birimlerin homojen dağılımını sağlamak ve bölgesel istatistiklerin üretimi için İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) –Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS)” uygulaması AB mevzuatında 1988 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Avrupa Parlamentosu 2003 yılında İBBS Konsey Yönetmeliği’ni kabul edilmiştir (EU,2011:5).Türkiye’de bölgesel eşitsizlik politikaları ise ilk kez 2002/4770 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe giren İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması ile somut bir şekilde gündeme gelmiştir. Bu sınıflandırmada İller “ Düzey 3” olarak tanımlanmıştır. Ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren iller komşu iller ise bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak “Düzey 1” (12 Bölge) ve “ Düzey 2” (26 Alt Bölge) olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik istatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması yapılmıştır (2002/4770 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı).

İstatistiki bölge sınıflandırmasında ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren iller “ Düzey 1” ve “Düzey 2” olarak alt bölge oluşturduğu kabul edilmiş olsa da bu sınıflandırmada illerin coğrafi yakınlıklarının diğer ölçütlere göre daha etkili olduğu söylenebilir. “Bölgesel politikaların oluşturulmasına dayanak teşkil eden bu sınıflandırma, bölgesel gelişmişlik farklılıklarıyla birlikte bölge içi gelişmişlik farklarını da ortaya çıkarmaktadır” (Temiz, 2011:142).

Yapılan literatür taramasında kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkileri daha çok ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi kapsamında ele alındığı görülmüştür. Ulusal ve uluslararası literatürde kamu harcamalarının ekonomik büyüme ve diğer makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisini konu alan çalışmalara rastlanmakla birlikte bu çalışmalardan pek azı bölgesel düzeydedir. Farklı ülke grupları, farklı dönemler ve farklı ekonometrik yöntemlerin kullanıldığı çalışmaların ampirik bulguları incelendiğinde, kamu harcamaları ile istihdam arasında doğru veya ters orantılı olmak üzere farklı ilişkilerin mevcut olduğu gözlemlenmiştir.

Uluslararası literatürdekamu harcamaları ve istihdam ilişkisini araştıran yazarlardan Fuest ve Huber (2000), 24 OECD ülkesi için yaptığı çalışmada 1989-1994 dönemi için imalat sanayi yatırımları ve istihdam oranları arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır. Çalışmada yatırım sübvansiyonlarına oranla istihdam sübvansiyonlarının istihdam yaratma kapasitesinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Heintz (2000), Güney Afrika için zaman serisi yöntemi ile yaptığı analizde 1970-1993 dönemi yıllık verileri ile endüstriyel yatırımlardaki büyüme oranı ve istihdam oranı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Analiz bulgularına göre sektörelbazda yapılan endüstriyel yatırım oranlarındaki artışa göre istihdam oranlarındaki artışın düşük bir düzeydedir. Sodipe ve Ogunrinola (2011), Nijerya için kamu yatırımları, doğrudan yabancı yatırımlar, Reel GSYH ve istihdam oranı arasındaki ilişki araştırılmıştır. En Küçük Kareler (EKK) yönteminin kullanıldığı çalışmada 1981-2006 döneminde kamu yatırım harcamaları ile istihdam arasında negatif bir ilişkinin olduğu, reel GSYH ve doğrudan yabancı yatırımlarla istihdam arasında ise pozitif bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

Ulusal literatürde yer alan yazarlardan Yıldırım ve Sezgin’in (2001) çalışmasında Türkiye’de askeri yatırım harcamaları ve istihdam arasındaki ilişki ARDL model ile 1950-1997 dönemi için analiz edilmiştir. Çalışmanın ampirik bulgularına göre; uzun dönemde askeri harcamaların istihdam üzerinde negatif yönlü ve önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.Akan ve Arslan (2008)’ın çalışmasında ise Doğu Anadolu Bölgesi’nde 1980-2006 döneminde teşvik belgeli yatırımlar ve istihdam verileri arasındaki ilişki Zaman Serisi Yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucu incelenen dönemde yatırım teşviki ile istihdam oranındaki değişim arasında gecikmeli bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Özellikle 2002 yılından sonra uygulanan teşvik uygulamaları ile istihdamın aynı paralelde hareket etmedikleri görülmüştür. Yavuz (2010), Türkiye’de 1980-2008 döneminde kamu yatırımları ve istihdam oranı arasındaki ilişkiyi regresyon Analizi ile araştırmıştır. Çalışmanın ampirik bulguları incelenen değişkenler arasında anlamlı ve yüksek derecede pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Türkiye’de 1980 sonrası dönemde yatırım teşviklerinin büyük oranda istihdam yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Altuntepe ve Güner (2013)’in Türkiye için yaptıkları iki modelli çalışmada EKK yöntemi kullanılmıştır. 1988-2011 dönemi için yapılan çalışma için kurulan ilk modelde toplam istihdam, sektörel büyüme oranları ve nüfus artış hızı ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmanın ampirik bulgularına göre toplam istihdam ile hizmetler sektörü büyüme hızı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca nüfus artış hızı toplam istihdamı azaltmaktadır. İkinci modelde ise aynı dönemde toplam

büyüme, toplam istihdam, hizmetler sektörü istihdamı ve tarım sektörü istihdam oranı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, toplam istihdam ile toplam büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Tarım sektöründeki toplam istihdam istatistiki açıdan anlamlı sonuç vermemiştir. Hizmetler sektörü toplam istihdam ile toplam büyüme arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Hizmetler sektöründeki büyüme istihdam artışına neden olurken diğer değişkenlerin istihdama etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

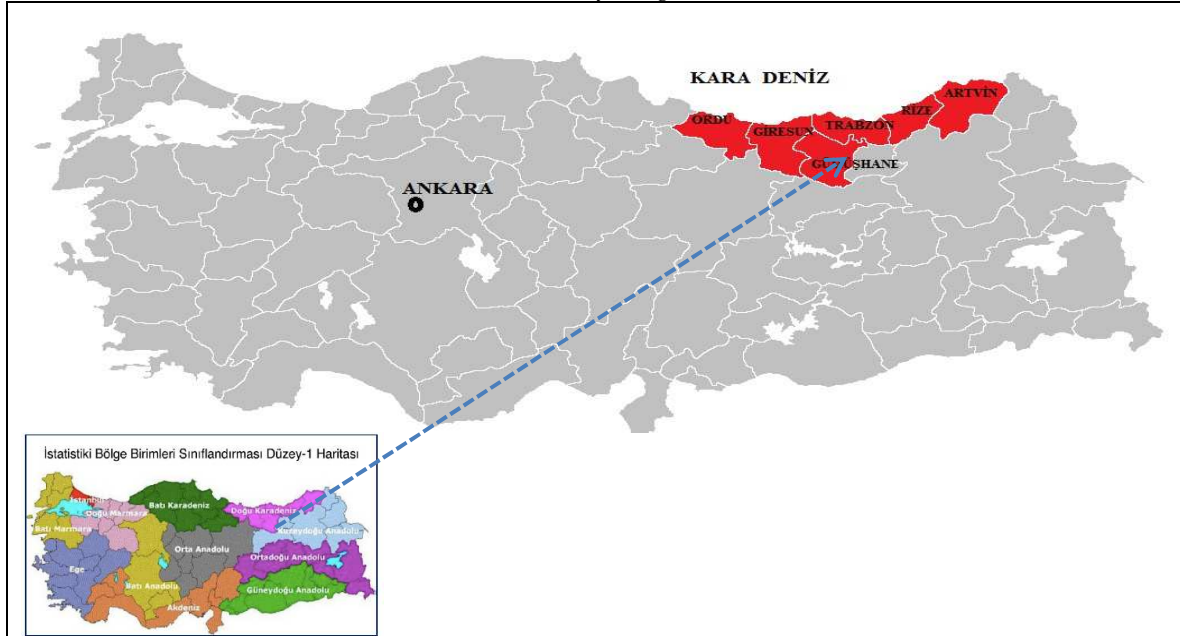
Bu çalışmanın amacı, kamu yatırım harcamalarının istihdam yaratma kapasitesi kapsamında bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğinin TR 8 (Batı Karadeniz) TR 9 (Doğu Karadeniz) Düzey 1 Bölgelerinin Alt Bölgeleri ölçeğinde test edilmesidir. Bu amaçla çalışmada 2008-2013 zaman aralığında TR 8 Düzey 1 Bölgesi'nin Zonguldak (TR81) Kastamonu (TR82), Samsun (TR 83) Alt Bölgeleri ve TR 9 Düzey 1 Bölgesi'nin Trabzon Alt Bölgesi'nde (TR 90) kamu yatırımlarının ekonomik sınıflandırmaya göre ayrımı dikkate alındığında genel istihdam oranı üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünden sonra gelen ikinci bölümde çalışma alanı, üçüncü bölümde veri ve metodolojiye yer verilmiştir. Çalışmanın ekonometrik bulgularının yer verildiği dördüncü bölümden sonra değerlendirme ve sonuç kısmı yer almaktadır.

2. ÇALIŞMA ALANI

Bölgesel kalkınmaya yönelik kamu yatırım harcamalarının istihdam piyasası kapsamında amacına ulaşip ulaşmadığının alt bölge düzeyinde tespitini amaçlayan bu çalışmanın araştırma sahalarından birisi olan TR 9 (Doğu Karadeniz) Düzey I Bölgesi'nin alt bölgesini oluşturan TR 90 Düzey II Bölgesi, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane ve İllerinden oluşmaktadır (Şekil 1).

TR 9 Bölgesi, nüfusunun %42,33'ü mevcut kırsallık tanımına giren belde ve köylerde yaşayan ve yine istihdamın %55,2'si tarım sektöründe gerçekleşen ve dolayısıyla ulusal ve uluslararası sınıflandırmalara göre yüksek kırsallık emaresi taşıyan bir bölgedir (TÜİK, 2014). Bölge içerisinde 2014 yılında yürürlüğe giren büyük şehir yasası ile Ordu ve Trabzon illeri bütününde büyük şehir olması idari tanımlamaları değiştirirse de, kırsal alanlar sosyo-ekonomik yapısını değiştirmediklerinden, kırsallık özelliklerini taşımaktadır. Bölgede tarım; istihdam, dış ticaret ve gelir göstergelerinde ön plana çıkan başlıca sektördür. TR 9 Bölgesi'nin ihracatında tarım ve hayvancılığın aldığı pay %46, gıda ürünleri ve içecek sektörünün aldığı pay ise %26,7'dir. Bölge için tarım ve hayvancılık rekabetçi özellik taşıyan bir sektör olmasına rağmen Bölge arazi yapısı, işletme büyüklüğü, bitkisel ürün çeşitliliği ve ürün verimliliği açısından dezavantajlı koşullara sahiptir.

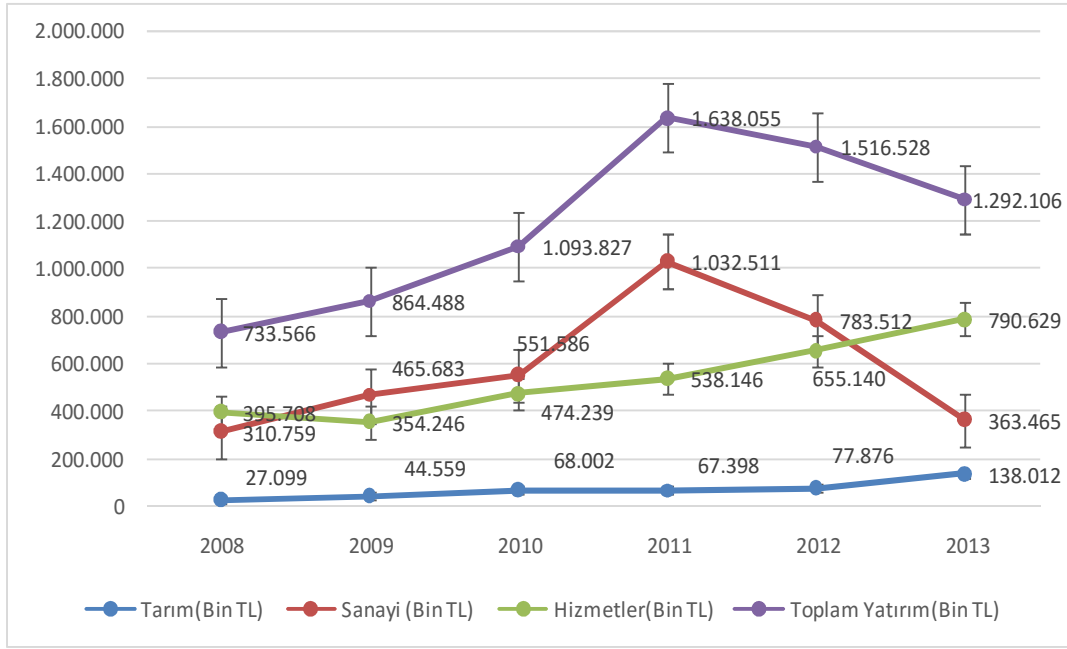
Şekil 1: TR 90 Düzey I Bölgesi Haritası

TR 9 Bölgesi'nde sanayi (arazi yapısı, erişilebilirlik, nitelikli işgücü gibi gerekçelerle) yeterince gelişmemiştir. Sanayi sektöründe yoğunluklu olarak orta düşük ve düşük teknoloji üretim baskındır. Hizmetler sektörü Bölge'de gelişmekte olan öncü sektör konumundadır (DOKA, 2013:15).

TR 9 Düzey I Bölgesi'nde 2008-2013 döneminde tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarının sektörel dağılımı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: TR 9 Bölgesi'ne Yapılan Kamu Yatırımları (2008-2013)

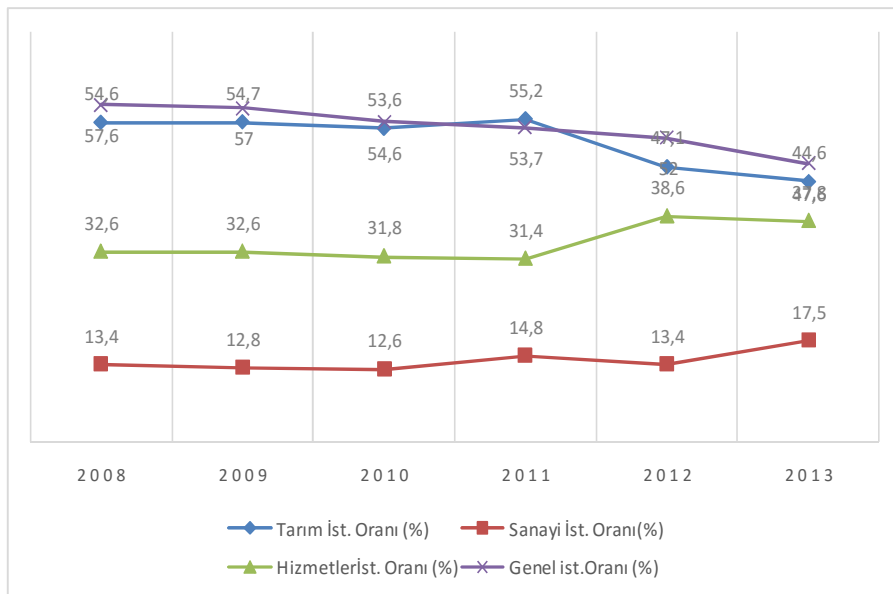

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak düzenlenmiştir.

Şekil 2'de TR 9 Bölgesi'nde toplam kamu yatırım harcamalarının 2008 yılından 2011 yılına kadar artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Toplam kamu yatırımlarının 2008-2011 döneminde artış eğilimine girmesinde sırasıyla sanayi ve hizmetler sektörüne yapılan yatırım harcamalarının rolü önemli olmuştur. Sanayi sektörü yatırımları özellikle 2008- 2011 döneminde toplam yatırım harcamalarındaki artış eğilimine eşlik eden bir seyir izlemiştir. Sanayi sektörü kamu yatırımları 2011 yılından sonra azalmıştır. Hizmetler sektörü kamu yatırım harcamalarının artış eğilim 2008-2013 döneminde sürekli artan bir eğilimdedir. Hizmetler sektörü yatırım harcamaları 2008-2011 döneminde sanayi sektörü yatırımlarına nazaran düşük bir oranda artış göstermekle birlikte yatırımların artış eğilimi 2013 yılına kadar daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. Tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamaları ise 2008-2013 döneminde sürekli artış eğiliminde olmakla birlikte diğer sektörlere nazaran oldukça düşük bir seyir izlemiştir.

Şekil 3'de TR 9 Düzey I Bölgesi'nde 2008-2013 yılları arasındaki istihdamın sektörel dağılımına yer verilmiştir.

Şekil 3: TR 9 Bölgesi'nde İstihdam (2008-2013)

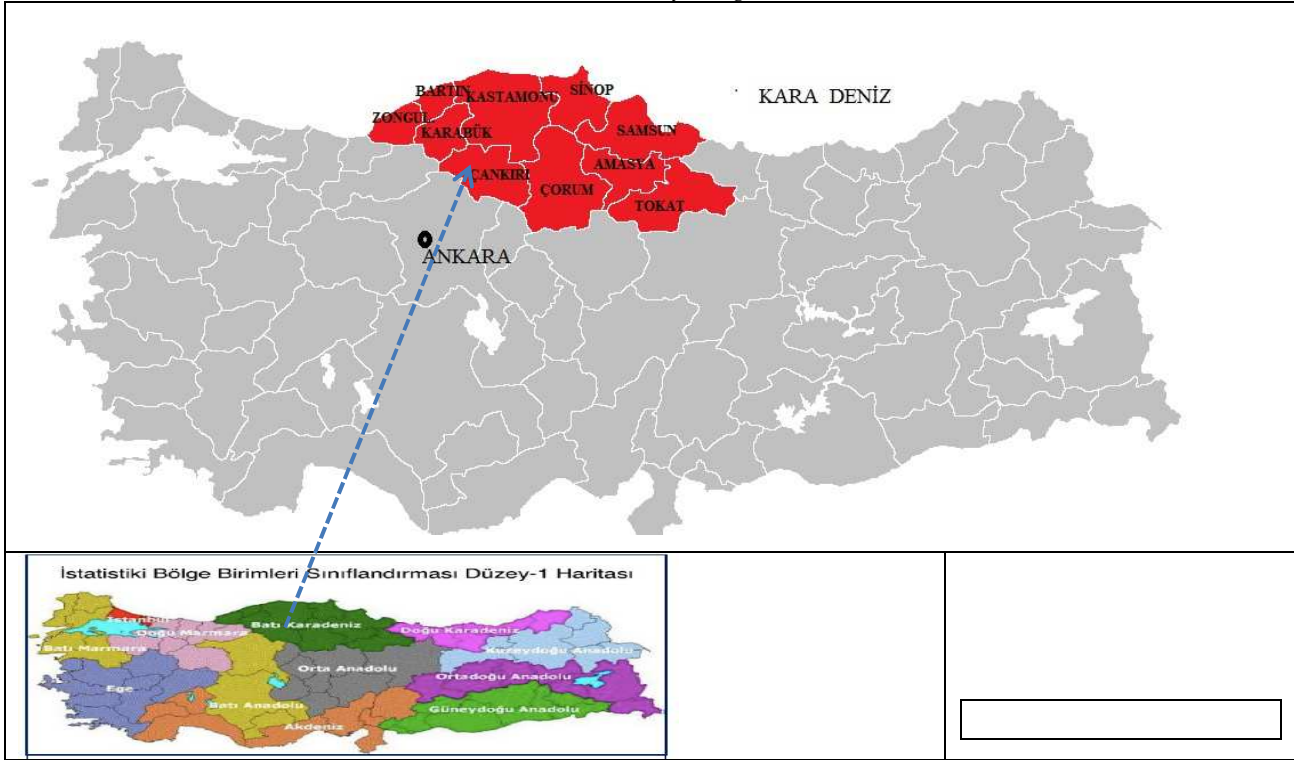
Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak düzenlenmiştir.

2013 yılı TÜİK verilerine göre TR9 Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında %44,6 ile tarım en yüksek orana sahiptir. Hizmetler sektörü %37,8 ile ikinci sırada yer almaktadır. Sanayinin

istihdamdaki payı ise %17,5 olarak hesaplanmıştır. 2008 ve 2013 yılları karşılaştırıldığında Bölge'de tarımın istihdamdaki payının düştüğü, buna karşılık sanayi ve hizmetler sektörü istihdamında artış yaşandığı görülmektedir. Tarımda istihdamın giderek düşmesi; kırsal nüfusun giderek azalması, genç nüfusun göç etmesi, arazinin çok parçalanması, kırsala yönelik politikaların ekonomik ağırlıklı olması gibi birçok neden gösterilebilir. Hizmetler sektöründeki istihdam artışı sanayi sektörü istihdam artışına göre daha yüksektir. Şekil 2'de yer alan verilere göre değerlendirme yapıldığında istihdam tarım sektöründen hizmetler ve sanayi sektörüne doğru akışı söz konusu olmakla birlikte genel istihdam oranı 2008-2013 yılları arasında %10'luk bir düşüş göstermiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan diğer Düzey I bölgesi ise TR 8 Bölgesidir. İBBS kapsamında TR 8 Düzey I Bölgesi, Zonguldak, Bartın ve Karabük İllerini kapsayan TR81, Kastamonu, Çankırı ve Sinop İllerini kapsayan TR82, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya İllerini kapsayan TR 83 Bölgesinden oluşmaktadır(Şekil 4).

Şekil 4: TR 8 Düzey I Bölgesi Haritası

TR 8 Düzey I Bölgesi'nin TR 81 Alt Bölgesi, zengin taş kömürü, yeraltı kaynakları ve bu zenginliklerine bağlı olarak gelişmiş olan demir-çelik endüstrisiyle tanınmaktadır. Bölgedeki sanayi faaliyetleri günümüz itibarıyla hala ağırlıklı olarak demir-çelik endüstrisine dayansa da, zaman içerisinde madencilikte yaşanan sıkıntılar nedeniyle istihdam oranlarında düşüş yaşanmaya başlanmıştır. 2000 yılında madenciliğin tüm sektörler içerisindeki payı % 49 iken bu oran 2009 da % 32'ye, 2013 de ise %25'e gerilemiştir. Bölge genelinde kentsel nüfus ile kırsal nüfus birbirine çok yakındır, öyle ki bölgenin kentsel nüfus oranı %51,8'dir. Bölge genelinde, engebeli arazi yapısına bağlı olarak kısıtlı bir alanda tarım yapılabilmektedir. 2014 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre (ADNKS) tarım dışı istihdam %9,4 iken, genel istihdam oranı %49,5 ile Türkiye ortalaması olan %45,5'in üzerindedir.

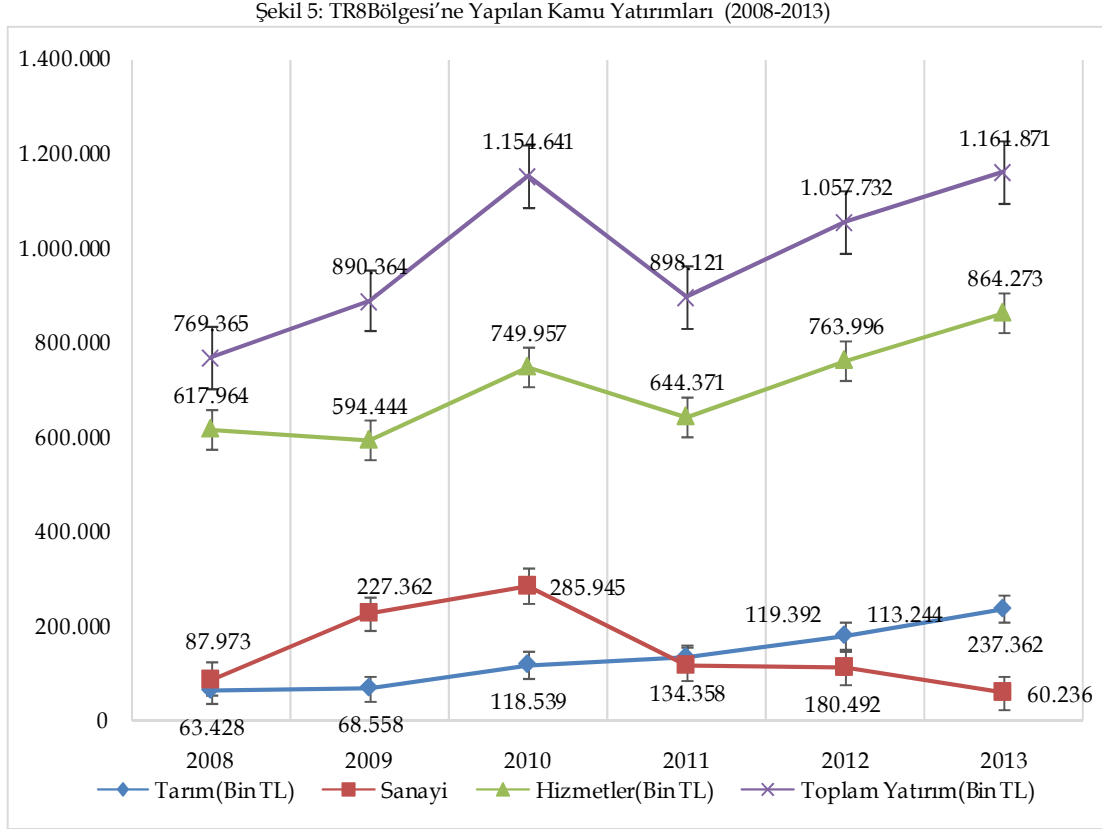
TR82 Alt Bölgesi, Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinden oluşmaktadır. ADNKS'ye göre 2012 yılı itibarıyla Bölgenin toplam nüfusu 745.525 kişi olup Türkiye toplam nüfusunun yalnızca %1'ini oluşturmaktadır. Toplam nüfusu itibarıyla 1 milyonun altında olan tek Düzey 2 Bölgesi TR82 Bölgesi'dir. Bölgede kırsal nüfus yoğunluğu %42,7 ile Türkiye ortalamasının oldukça üstündedir. TR82 Bölgesi kişi başına Gayrisafi Katma Değer (GSKD) açısından 26 bölge arasında 17. sırada yer almaktadır. GSKD'nin sektörel dağılımına bakıldığında ise tarım sektörünün payı %22,6 olup; Türkiye ortalaması olan %9,5'in oldukça üstünde yer almaktadır. Toplam istihdamın sektörlere dağılıma bakıldığında ise tarımın payı %47,7, sanayinin payı %15,7 ve hizmetlerin payı ise %36,6'dır. Bölgede istihdam oranı %41,2 olup, Türkiye geneli değeri olan %45,4'e oldukça yakındır (KUZKA, 2013:42-85).

TR 83 Alt Bölgesi tarımsal alan ve üretim bakımından oldukça zengindir. Birçok bitkinin ve hayvan ırkının yetiştirilmesine uygun koşullar bulunmaktadır. Bölge, Türkiye yüzölçümünün yüzde 4,8'ini oluştururken, km²'ye düşen nüfus 73 kişidir. Nüfus yoğunluğu en fazla olan il km²'ye 133 kişi ile Samsun

olup Türkiye (96) ortalamasının üzerindedir (Hekimoğlu ve Altındeğer, 2014:3). Tarım sektörü, gayri safi bölgesel hasılanın yüzde 20'sini sağlamaktadır.

Sanayileşmenin Bölge'de yeterli düzeyde gelişmediği, tarım sektörünün ağırlıklı olduğu söylenebilir (DPT, 2006:2-32). Bölge elektrik üretiminde net ihracatçı konumdadır. Bu durum görece olarak yüksek düzeydeki elektrik, gaz ve su sektörü katma değeri ve istihdamında görülmektedir. Ancak, bölgede tarım sektörünün ağırlığı istihdamda daha da belirgindir. 2014 yılı ADNKS'ye göre bölgede istihdam oranı % 49,8'dir. Bu oranın yüksek olmasında Bölge'nin madencilik sektörünün gelişmiş olmasının payı büyüktür (Miranoglu vd., 2013:15-35).

TR 8 Bölgesi'nde 2008-2013 döneminde tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne yapılan toplam kamu yatırım harcamaları Şekil 5'de gösterilmiştir.

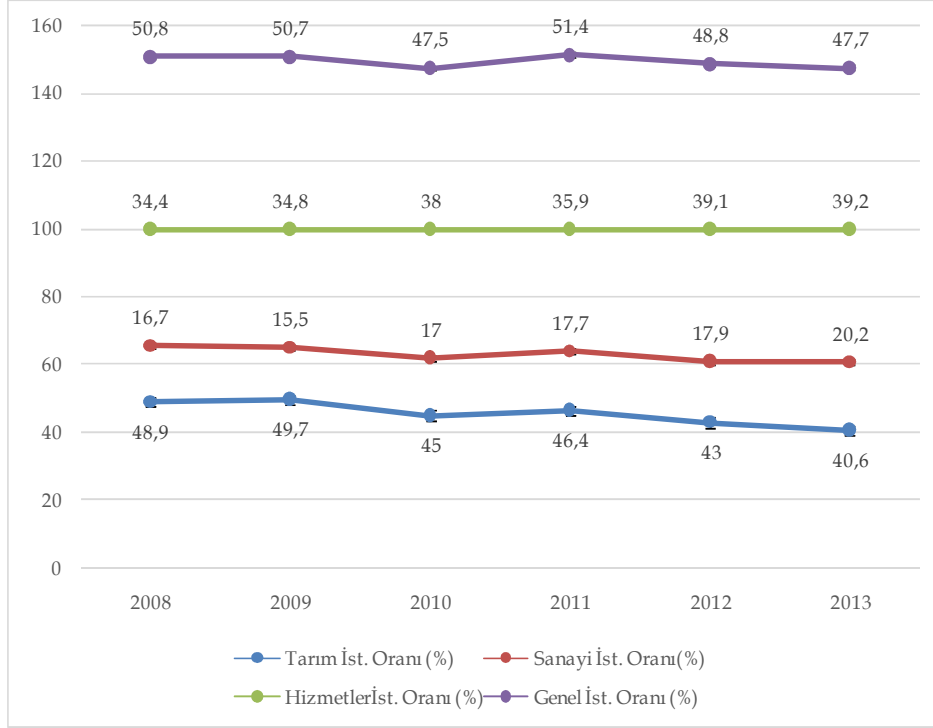

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak düzenlenmiştir.

TR 8 Bölgesi'nde toplam kamu yatırım harcamalarının 2008 yılındaki artış eğiliminin 2010 yılından itibaren kırılma eğilimi gösterdiği ve 2011 yılında en alt seviyeye gerilediği ve 2013 yılında tekrar 2010 yılındaki seviyesine yükseldiği görülmektedir. Toplam kamu yatırımlarının 2011-2013 döneminde artış eğilimine girmesinde sırasıyla hizmetler ve tarım sektörlerine yapılan yatırım harcamalarının rolü önemli olmuştur. Sanayi sektörü yatırımlarında 2011 yılından itibaren görülen azalış trendi 2013 yılına kadar devam etmiştir. Tarım sektörü yatırım harcamaları 2008-2011 döneminde hizmetler sektörü yatırımlarına nazaran düşük bir oranda artış göstermiştir. Bununla birlikte her iki sektöre yapılan yatırımların artış eğilimi 2013 yılına kadar istikrarlı bir seyir izlemiştir.

Şekil 6'da TR 8 Bölgesi'nde 2008-2013 yılları arasındaki istihdamın sektörel dağılımına yer verilmiştir.

Şekil 6: TR8 Bölgesi'nde İstihdamın Sektörel Seyri (2008-2013)

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak düzenlenmiştir.

2013 yılı TÜİK verilerine göre TR90 Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında %40,6 ile tarım en yüksek orana sahiptir. Hizmetler sektörü %39,2 ile ikinci sırada yer almaktadır. Sanayinin istihdamdaki payı ise %20,2 olarak hesaplanmıştır. 2008 ve 2013 yılları karşılaştırıldığında TR 8 Bölgesi'nde tarımın istihdamdaki payının düştüğü, buna karşılık sırasıyla hizmetler ve sanayi sektörü istihdamında artış yaşandığı görülmektedir. Ancak, hizmetler sektöründeki istihdam artışı sanayi sektörü istihdam artışına göre daha yüksektir. Şekil 2'de yer alan verilere göre değerlendirme yapıldığında istihdamın tarım sektöründen hizmetler ve sanayi sektörüne doğru akışı söz konusu olmakla birlikte, genel istihdam oranı 2008-2013 yılları arasında % 3,1' lik bir düşüş göstermiştir.

Kamu yatırım harcamalarında meydana gelen ve özellikle 2008-2011 dönemindeki bu artış eğilimine rağmen Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Kentleşme Şurası Raporu'na (2009) göre "Düşük, istikrarsız ve dengesiz bölgesel kalkınmaya bağlı olarak potansiyel üretim ve işgücü kaynakları harekete geçirilememekte ve işgücü/istihdam yaratmada sorunlar yaşanmaktadır". Bu kapsamda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin genelinde kamu harcamalarına paralel şekilde ortaya çıkması planlanan iktisadi büyümenin istihdam artışına koşut olmadığını ve iş yaratmayan bir büyüme olgusunun (jobless growth) varlığı çoğu ampirik çalışmada ifade edilmiştir (Küçük ve Altuğ, 2012: 1). Çalışmamızın araştırma sahası olan TR 8 ve TR 9'da işgücü piyasasındaki mevcut durum göz önüne alındığında Türkiye genelinde gözlenen tarım dışı istihdam her iki Düzey II Bölgesi'nde büyüme arz etmektedir. Tarım sektörü istihdamındaki azalmayla birlikte, sanayi ve hizmetler için gerekli eğitim ve donanımına sahip olmayan kırsal işgücü, yeterince istihdam edilememektedir.

3. EKONOMETRİK ANALİZ

Bu çalışmada TR 8 ve TR 9 Düzey I Bölgelerinde 2008-2013 döneminde kamu yatırım harcamaları ve istihdam oranı arasındaki ampirik ilişki araştırıldığı model panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle sabit etkiler ve rassal etkiler modeli arasında tercih Hausman testi ile yapılmıştır. İkinci aşamada modellerde otokorelasyon ve değişen varyans gibi temel istatistiksel sorunların tespitine yönelik testler yapılmıştır. Son aşamada ise, istatistiksel sorunların çözümüne yönelik düzeltme testleri uygulanarak modeller tahmin edilmiştir.

3.2. Veri ve Ampirik Model

TR 8 ve TR 9 Düzey I Bölgelerinin 2008-2013 dönemine ait sektörel bazdaki istihdam oranı verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), sektörel kamu harcamaları verileri ise Kalkınma Bakanlığı elektronik veri tabanından temin edilmiştir. Çalışmanın analiz değişkenleri seçilirken literatürde yer alan çalışmalar dikkate alınmıştır.

Çalışmada kullanılan kamu yatırım harcamaları; tarım yatırımları, sanayi yatırımları ve hizmet yatırımları olmak üzere üç alt gruba ayrılarak ve üç ayrı model kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu modeller aşağıdaki gibidir:

$$\text{Model 1: İstihdam} = \beta_0 + \beta_1(\text{Tarım Yatırımları}) + \epsilon_{it} \quad (1)$$

$$\text{Model 2: İstihdam} = \beta_0 + \beta_1(\text{Sanayi Yatırımları}) + \epsilon_{it} \quad (2)$$

$$\text{Model 3: İstihdam} = \beta_0 + \beta_1(\text{Hizmet Yatırımları}) + \epsilon_{it} \quad (3)$$

Burada; $i=1, \dots, N$ ele alınan şehirleri, $t=1, \dots, T$ zamanı ifade etmektedir.

3.3. Çalışmanın Yöntemi ve Bulgular

Panel veri analizi ülkelerden, firmalardan, hane halklarından ve bireylerden oluşan karar birimlerine ait yatay ve zaman kesitlerindeki çeşitli gözlemlerin birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Baltagi, 2001:1). Panel veri analizi ile "hem bir birimin diğer birime göre farkı ortaya konulmakta ve hem de aynı birimin ayrı zamanlardaki farklılıkları saptanabilmektedir (Verbeek, 2004:342).

Genel olarak panel veri modeli;

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad (4)$$

$i=1, \dots, N$; $t=1, \dots, T$

Şeklinde yazılabilmektedir. Burada Y ; bağımlı değişkeni, X_k ; bağımsız değişkenleri, α ; sabit parametreyi, β ; eğim parametrelerini, u ; hata terimini, i ; alt indisi birimleri (birey, firma, şehir, bölge, ülke gibi) t ; alt indisi ise zamanı (gün, hafta, ay, yıl gibi) temsil etmektedir (Tatoğlu, 2012:4).

3.3.1. TR8 Bölgesi İçin Ampirik Bulgular

Çalışmada panel veri analizinde sabit etkiler modeli mi yoksa rassal etkiler modelinin mi kullanılmasına karar verebilmek için Hausman Testinden yararlanılmıştır. Hausman testinde boş hipotezin kabul edilmesi durumunda rassal etkiler modeli geçerli iken, boş hipotezin reddi durumunda sabit etkiler modelinin geçerliliği söz konusu olmaktadır (Green, 1997:632-633).

Tablo 1'de TR8 (Batı Karadeniz) Bölgesi için oluşturulan üç model için Hausman testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1: TR8 Bölgesi İçin Hausman Testi Sonucu

	Model I	Model II	Model III
Chi2	1.61	4.51	10.02
Olasılık Değeri	0.2045	0.0337	0.0015

Tablo 1'e göre, her üç modele ait Ki-kare olasılık değerleri incelendiğinde tarım sektörüne ilişkin kamusal yatırımlarla ile genel istihdam oranı ilişkisini gösteren Model I'e ait olasılık değerleri %10'un üstünde olduğu için boş hipotez kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Model I'de rassal etkiler modeli geçerlidir. Buna karşılık sanayi yatırımları ile genel istihdam oranı ilişkisini gösteren Model II ve hizmet sektörü yatırımları ile genel istihdam ilişkisini gösteren Model III'deki olasılık değeri %10'un altında olduğu için sabit etkiler modeli kullanılmıştır.

Modelin sonucunda elde edilen katsayıları değerlendirmeden önce regresyonda otokorelasyon ve değişen varyansın olup olmadığı araştırılmıştır. TR8 Bölgesine ait Model I için kurulan rassal etkiler panel veri modellerinin hata terimlerinde değişen varyansın mevcut olup olmadığını tespit etmek için Levene, Brown ve Forsythe'in testi kullanılmıştır. Bu testte boş hipotez, "birimlerin varyansı eşittir". Alternatif hipotez ise "birimlerin varyansı eşit değildir" şeklindedir. Tablo 2'de yeralan test sonuçlarına göre (W_0 , W_5 ve W_{10}); "birimlerin varyansı eşittir" şeklinde kurulan boş hipotez kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle değişen varyans yoktur.

Tablo 2: TR8 Bölgesi İçin Levene, Browne ve Forsythe Değişen Varyans Test Sonuçları

Model I	Kritik Değer	Serbestlik Derecesi	Olasılık Derecesi (Pr>F)
	$W_0=1.06581209$	$df(9, 50)$	0.40385143
$W_5 = 0.80219279$	$df(9, 50)$	0.61605	
$W_{10} = 1.06581209$	$df(9, 50)$	0.40385143	
Değişen varyans yok			

Sabit etkiler modelinin geçerli olduğu Model II ve Model III için değişen varyansın var olup olmadığı Green (1997) tarafından geliştirilen Değiştirilmiş Wald Testi ile sınanmıştır. Birimlere göre değişen varyansın araştırıldığı Değiştirilmiş Wald testi için boş hipotezi birimlere göre değişen varyansın olduğunu ifade etmektedir. Wald Testi sonucunun yer aldığı Tablo 3'e göre varyansın bütün birimler için aynı olduğu sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Bu durumda Model II ve Model III için değişen varyans sorunu söz konusudur.

Tablo 3: TR8 Bölgesi İçin Değiştirilmiş Wald Testi Sonucu

Model II	H0	$\sigma_i^2 = \sigma^2$
	Chi2 (16)	24.69
Chi2 Olasılık Değeri	0.0060	

Değişen varyans var		
Model III	Chi2 (16)	37.92
	Chi2 Olasılık Değeri	0.0000
Değişen varyans var		

Değişen varyans testinden sonra modellerde otokorelasyonun mevcut olup olmadığını tespit etmek için Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu'nun yerel en iyi değişmez testi kullanılmıştır. Bu testte boş hipotezi ($H_0: \rho=0$) "otokorelasyon yoktur" şeklinde iken, alternatif hipotez ($H_0: |\rho| < 1$) "otokorelasyon vardır" şeklinde kurulmaktadır. TR80 bölgesi rassal etkiler modellerine ait Model I için yapılan otokorelasyon testi sonuçlarına göre sırayla Durbin-Watson istatistiği 0.45685326 ile Baltagi-Wu LBI istatistiği 1.1915074 elde edilmiştir. Bütün istatistikler için değerler 2'den küçük olduğu için Model I'de birinci mertebeden otokorelasyonun varlığından söz edilebilir. Sabit etkiler modelinin geçerli olduğu Model II ve Model III'de ise otokorelasyon testi sonuçları sırasıyla Durbin-Watson istatistiği 0.45921372 ve 0.46288673 ile Baltagi-Wu LBI istatistiği 1.187058 ve 1.1961953 şeklindedir. Bu nedenle Model II ve Model III için otokorelasyon sorunu mevcuttur.

Tablo 4:TR8 Bölgesi İçin Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Otokorelasyon Test Sonuçları

	Model I	Model II	Model III
Durbin Watson (DW) Test İstatistiği	0.45685326	0.45921372	0.46288673
Baltagi-Wu (LBI) Test İstatistiği	1.1915074	1.187058	1.1961953

Model I'e ait rassal etkiler panel veri regresyon modellerinde ortaya çıkan otokorelasyonu düzeltmek için AR(1) kalıntılı doğrusal regresyon modeli tahmin edilmiştir. Model II ve Model III'e ait sabit etkiler panel veri regresyon modellerinde ise değişen varyansa ve otokorelasyona karşı dirençli olan Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) tarafından geliştirilmiş kümelenmiş standart hatalar yöntemi kullanılmıştır. TR80 Bölgesi için kurulan rassal etkiler regresyon modellerindeki otokorelasyon AR(1) kalıntılı doğrusal regresyon modeli ile düzeltilmiş ve ayrıca sabit etkiler panel veri regresyon modelindeki otokorelasyon ve değişen varyans kümelenmiş standart hatalar yöntemi kullanılarak düzeltilmiş olup bu yöntemlerden elde edilen regresyon sonuçlarına Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5: TR 8 Bölgesi İçin Rassal Etkiler (Model I) ve Sabit Etkiler (Model II ve Model III) Modellerinin Tahmin Sonuçları

	Model I	Model II	Model III
Sabit Terim	51.88387 (0.000)**	54.14061 (0.000)**	55.16589 (0.000)**
Tarım	-0.1499289	-	-
Sanayi	-	0.0118229	-
Hizmetler	-	-	-0.0117211
Standart Hata	0.0574519	0.0716869	0.0816919
Z Değeri	-2.61	0.16	-0.14
Olasılık	0.009**	0.875	0.892

Not: (*) ve (**) sırasıyla %5 ve %1 Önem Düzeyine Göre Anlamlılığı Temsil Etmektedir.

Tablo 5' te AR(1) kalıntılı doğrusal regresyon modeli sonuçlarının yer aldığı tahmin katsayıları incelendiğinde, bölgesel tarım yatırımlarının katsayısı negatif ve anlamlı bulunmuştur. Diğer taraftan kümelenmiş standart hatalar yöntemi sonuçlarına göre; sanayi yatırımlarının katsayısı ve hizmet yatırımlarının katsayısı negatif, ancak anlamsız bulunmuştur. Buna göre; tarım yatırımlarında %1'lik bir artış istihdam oranını yaklaşık %0,14 oranında azaltmaktadır. Bu sonuç tarım kesimindeki kayıt dışılık, makineleşme ve yapılan yatırımların etkin olmamasıyla ilişkilendirilebilir. Bölgesel sanayi yatırımlarındaki %1'lik bir artış istihdam oranını %0,01 artırmış ve hizmet yatırımlarındaki %1'lik bir artış bölgesel istihdam oranını %0,01 azaltmış olup ancak değişkenlerin parametreleri anlamsız bulunmuştur.

3.3.2. TR9 Bölgesi İçin Ampirik Bulgular

Tablo 6'da TR9 Bölgesi için oluşturulan üç model için Hausman testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6. TR9 Bölgesi İçin Hausman Testi Sonucu

	Model I	Model II	Model III
Chi2	0.00	0.00	0.00
Olasılık Değeri	0.9864	0.9830	0.9677

Tablo 6'ya göre, her üç modele ait Ki-kare olasılık değerleri incelendiğinde Model I, Model II ve Model III'e ait olasılık değerleri %10'un üstünde olduğu için boş hipotez kabul edilmektedir. Dolayısıyla, her üç model içinde rassal etkiler modeli geçerlidir.

Modelin sonucunda elde edilen katsayıları değerlendirmeden önce regresyonda otokorelasyon ve değişen varyansın olup olmadığını araştırmak gerekmektedir. TR9 Bölgesi için kurulan rassal etkiler panel veri modellerinin hata terimlerinde değişen varyansın mevcut olup olmadığını tespit etmek için Levene, Brown ve Forsythe'in testi kullanılmıştır. Bu teste boş hipotez, "birimlerin varyansı eşittir" ve alternatif hipotez, "birimlerin varyansı eşit değildir" şeklindedir.

Test sonuçları Tablo 7'den görüleceği üzere W0, W50 VE W10; birimlerin varyansı eşittir şeklinde kurulan boş hipotez kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle değişen varyans yoktur.

Tablo 7:TR 9 Bölgesi İçin Levene, Browne ve Forsythe Değişen Varyans Test Sonuçları

	Kritik Değer	Serbestlik Derecesi	Olasılık Derecesi (Pr>F)
Model I	W0=1.0935927	df(5, 30)	0.38429083
	W50 = 1.1624650	df(5, 30)	0.35036954
	W10 = 1.0935927	df(5, 30)	0.38429083
Değişen varyans yok			
Model II	W0 = 1.0935927	df(5, 30)	0.38429083
	W50 = 1.1624650	df(5, 30)	0.35036954
	W10 = 1.0935927	df(5, 30)	0.38429083
Değişen varyans yok			
Model III	W0 = 1.0871610	df(5, 30)	0.38759338
	W50 = 1.1588734	df(5, 30)	0.35207384
	W10 = 1.0871610	df(5, 30)	0.38759338
Değişen varyans yok			

Değişen varyans testinden sonra modellerde otokorelasyonun mevcut olup olmadığını tespit etmek için Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson ve Baltagi-Wu'nun yerel en iyi değişmez testi kullanılmıştır. Bu teste boş hipotez ($H_0: \rho=0$) "otokorelasyon yoktur" şeklinde iken, alternatif hipotez ($H_0: |\rho| < 1$) "otokorelasyon vardır" şeklinde kurulmaktadır. TR9 bölgesi rassal etkiler modellerine ait Model I, Model II ve Model III için yapılan otokorelasyon testi sonuçlarına göre sırayla Durbin-Watson istatistiği 1.6227234, 1.5576252 ve 1.6432112 ile Baltagi-Wu LBI istatistiği 1.9912771, 1.943296 ve 2.0154337 olarak elde edilmiştir. Tablo 8'den de anlaşılacağı üzere bütün istatistikler için değerler 2'den küçük olduğu için her üç modelde birinci mertebeden otokorelasyonun varlığı söz konusudur.

Tablo 8: TR9 Bölgesi İçin Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin Watson Otokorelasyon Test Sonuçları

	Model I	Model II	Model III
Durbin Watson (DW) Test İstatistiği	1.6227234	1.5576252	1.6432112
Baltagi-Wu (LBI) Test İstatistiği	1.9912771	1.943296	2.0154337

Model I, Model II ve Model III'e ait rassal etkiler panel veri regresyon modellerinde ortaya çıkan otokorelasyonu düzeltmek için AR(1) kalıntılı doğrusal regresyon modeli tahmin edilmiştir. TR9 Bölgesi için kurulan rassal etkiler regresyon modellerindeki otokorelasyon AR(1) kalıntılı doğrusal regresyon modeli ile düzeltilmiş olup bu yöntemlerden elde edilen regresyon sonuçlarına Tablo 9 'da yer verilmiştir.

Tablo 9: TR9 Bölgesi İçin Rassal Etkiler Modellerinin Tahmin Sonuçları

	Model I	Model II	Model III
Sabit Terim	54.34959 (0.000)**	53.60925 (0.000)**	53.4395 (0.000)**
Tarım	-0.0521019	-	-
Sanayi	-	0.0048567	-
Hizmetler	-	-	0.0039923
Standart Hata	0.0715265	0.0289672	0.0308407
Z Değeri	-0.73	0.17	0.13
Olasılık	0.466	0.867	0.897

Not: (*) ve (**) sırasıyla %5 ve %1 Önem Düzeyine Göre Anlamlılığı Temsil Etmektedir.

Tablo 9'da AR(1) kalıntılı doğrusal regresyon modeli sonuçlarının yer aldığı tahmin katsayıları incelendiğinde, bölgesel tarım yatırımlarının katsayısı negatif, sanayi yatırımlarının ve hizmet yatırımlarının katsayıları ise pozitif olup ancak anlamsız bulunmuştur. Buna göre tarım yatırımlarında %1'lik bir artış istihdam oranını yaklaşık %0,052 oranında azaltmaktadır. Bu sonuç tarım kesimindeki kayıt dışılık, makineleşme ve yapılan yatırımların etkin olmamasıyla ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan TR 90 Bölgesi'nde sanayi ve hizmet yatırımlarındaki %1'lik bir artış bölgesel istihdam oranını sırasıyla %0,004 ve %0,003 artırmıştır.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, Doğu Karadeniz Bölge Planı'nda (2014-2023) belirtildiği gibi TR90'da işgücü piyasası dönüşüm halindedir. Tarım dışı istihdam Türkiye'de olduğu gibi TR90 Bölgesi'nde

de büyüme arz etmektedir. Tarım istihdamındaki azalmayla birlikte, sanayi ve hizmetler için gerekli eğitim ve donanımına sahip olmayan kırsal işgücü, yeterince istihdam edilememektedir. TR9 Bölgesi'nde kayıt dışılık tarım sektöründe diğer Düzey 1 Bölgelerine oranla yüksek olmasına rağmen 2008 yılından bu yana düşüş göstermektedir. Tarım dışı sektörlerde de kayıt dışılık oranı Türkiye ortalamasından ve pek çok Düzey 1 Bölgesi'nden daha yüksektir. Düzey 1 bölgeleri arasında yapılan karşılaştırmaya göre; tarımsal istihdamın yoğunlaştığı bölgelerde kayıt dışı istihdam oranının oldukça yüksek, tarımın payının göreceli olarak az olduğu bölgelerde ise daha düşük olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin önemli bir sorunu olan bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde bir araç olarak kullanılan kamu yatırım harcamalarının istihdam piyasası üzerindeki etkinliği Batı ve Doğu Karadeniz Bölgesi için araştırılmıştır. Bu amaçla Batı Karadeniz Düzey 1 Bölgesi'nin Alt Bölgeleri (TR81, TR 82 ve TR83) ve Doğu Karadeniz Düzey 1 Bölgesi'nin tek alt Bölgesi olan TR90 Alt Bölgesinin istihdam oranı ile tarım, hizmetler ve sanayi sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamalarının 2008-2013 yıllık verileri panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir.

TR 8 Düzey 1 Bölgesi kapsamındaki Alt Bölgeler için elde edilen ampirik bulgulara göre; tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarındaki %1'lik bir artışın istihdam oranını yaklaşık %0,14 oranında azalttığı tespit edilmiştir. TR 9 Düzey 1 Bölgesi'nin TR 90 Bölgesi'nde ise tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarındaki %1'lik bir artışın istihdam oranını yaklaşık %0,052 oranında azalttığı görülmüştür. Her iki Düzey 1 Bölgesi'nin Alt Bölgeleri için tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarının istihdam piyasasına etkisi değerlendirildiğinde ortak nokta etkinin negatif yönde olduğudur. Bu sonuç her iki Bölgede de tarım kesimindeki kayıt dışılık, makineleşme ve yapılan yatırımların etkin olmamasıyla ilişkilendirilebilir. Ancak, TR 8 Bölgesi'nde tarım sektörüne yapılan kamu yatırımlarının istihdam üzerindeki olumsuz etkisi oransal olarak daha yüksektir. Çünkü, TR 8 Bölgesi'nde istihdamın yarısından fazlasını tarım sektöründe toplanmış olmasına rağmen, bu sektörde çalışanların büyük bölümü kayıt dışı olup, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Ayrıca ampirik olarak elde edilen bu bulgu, tarım sektörünün en büyük sorunlarından biri olarak ortaya çıkan değer tarımsal sanayiye aktarılmaması ve bu haliyle sektörde yeterince istihdam yaratılmamasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

TR 8 ve TR 9 Düzey 1 Bölgelerinde sanayi sektörüne yapılan kamu yatırımlarının istihdam yaratma kapasitesi değerlendirildiğinde ise her iki Bölge için oransal olarak aynı ampirik bulgu elde edilmekle birlikte, TR 8 Düzey 1 Bölgesi için katsayılar anlamsız çıkmıştır. TR 9 Bölgesi'nde sanayi sektörüne yapılan kamu yatırımlarındaki %1'lik bir artış istihdam oranını %0,004 artırmıştır. Bu sonuç Fuest ve Huber (2000), Yavuz (2010), Altuntepe ve Güner'in (2013) çalışmalarındaki sonuçlarla paraleldir ve kamu yatırım harcamaları istihdamı pozitif yönde etkilemektedir. Ancak, Heintz'in (2000) de çalışmasında bulunduğu sonuca benzer bir şekilde 2008- 2013 döneminde TR 8 ve TR 9 Bölgelerine yapılan sanayi sektörü kamu yatırım harcamalarının istihdam yaratma kapasitesinin düşük bir düzeyde olduğu söylenebilir. Bu sonuç bir başka açıdan kamu yatırım harcamalarının ekonomik büyümeyi teşvik edici bir faktör olduğu düşünüldüğünde, büyümenin istihdam yaratıcı etkisinin azaldığı görüşüyle de ilişkilendirilebilir. Elde edilen sonuç aynı zamanda Ülkemiz ekonomisindeki yapısal sorunlarla birlikte sanayi sektöründeki nitelikli işgücü talebi ile de bağlantılıdır.

Hizmet sektörüne yapılan kamu yatırımları için bir değerlendirme yapıldığında ise TR 8 ve TR 9 Düzey 1 Bölgelerinde farklı bulgular söz konusudur. TR 8 Bölgesi'nde hizmetler sektörü yatırımlarındaki %1'lik bir artış bölgesel istihdam oranını %0,01 azalttığı tespit edilmiştir. Ancak TR 8 Düzey 1 Bölgesi için tahmin katsayıları anlamsız çıkmıştır. TR 9 Düzey 1 Bölgesi'nde ise hizmetler sektörü yatırımlarındaki %1'lik bir artış bölgesel istihdam oranını %0,003 artırmıştır. Bu sonuç TR 8 Düzey 1 Bölgesi'nde hizmet sektörüne yapılan yatırımların istihdam yaratma kapasitesinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla bu bölgede istihdam politikaları oluşturulurken TR 83 Mevcut Durum Analizi Raporunda belirtildiği gibi Bölge ekonomisinde eğitilmiş genç nüfusun donanımlarının ve üretim modellerinin uyumlandırılması, meslek eğitimi politikalarının da bu doğrultuda gözden geçirilmesi ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Sonuçlar değerlendirildiğinde bölgesel dengesizliklerin önemli boyutlara ulaştığı ülkemizde bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde temel politika araçlarından biri olarak kabul edilen kamu yatırımlarının, bölgesel kalkınmanın göstergesi olarak TR 8 ve TR 9 Bölgelerinin istihdam hacminde beklenen ölçüde bir değişiklik yaratmadığı görülmüştür. Bununla birlikte ampirik bulgulara göre TR 9 Bölgesi'nde sanayi ve hizmetler sektörü yatırımlarının tarım kesimi yatırımları ile karşılaştırıldığında istihdamı yaratma kapasitesi daha yüksektir.

Sanayi ve hizmetler sektörüne yapılan kamu yatırımlarının istihdam üzerindeki oransal olarak kısıtlı etkisi, söz konusu sektörlerde yapılan kamu yatırım harcamalarının yetersizliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte kamu yatırımları, ekonominin canlanması ve sanayi ve hizmetler sektörü gibi verimli sektörlerde özel sektör yatırımlarının çekilmesi için gerekli iklimin oluşturulması açısından da önemli

bir dinamizme sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, gerek kamu sektörü gerekse özel sektör tarafından sanayi ve hizmetler sektörlerine yapılan yatırımların bölgesel payının artırılması gerekmektedir. Kamu sektörü açısından yatırımları yapılırken bölgelerin potansiyellerinin belirlenerek avantajlı sektörlerle öncelik verilmesi ve böylece kaynak israfının önüne geçilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bölgesel düzeydeki istihdam sorunlarının aşılmasında istihdamın sektörel mekânsal analizinin yapılması ve bölgedeki insan kaynaklarının niteliğinin geliştirilmesi atılması gereken adımlar olarak görülmektedir. Ayrıca, kamusal politikalar oluşturulurken bölge ekonomisi ve istihdam piyasasını canlandırmasında özel sektörün karlılığını artıran mali ve vergisel teşviklerin devletin harcama politikalarına eşlik eden etkin araçlar olarak kullanılması gerekmektedir. Diğer taraftan bugün dünyada en çok savunulan tarımdaki istihdamın hizmet sektörüne kaydırılması yerine tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ve istihdamın bu alanda artırılmasına yönelik politika önlemleri alınmalıdır.

Bölgesel planlama açısından ise mevcut sistemde coğrafi yapı ile mekânsal organizasyon arasındaki ilişkilerden yola çıkarak oluşturulan fonksiyonel alt bölge tanımları kamu yatırımlarının etkinliğinin sağlanmasında yeterli gözükmemektedir. Bu nedenle kamu harcamalarının istihdam piyasası üzerindeki etkinliği ve verimliliğinin artırılmasında aynı coğrafya üzerinde yığılma gösteren faaliyet alanlarına bağlı olarak alt bir sınıflandırmaya gitmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKAN, Yusuf ve ARSLAN, İbrahim (2008). "Türkiye'de Sektörel Yatırım Teşvik Belgeleri İle İstihdam Analizi:Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama (1980-2006)",*Çalışma ve Toplum*, S. 1, s. 107-119.
- ALTUNTEPE, Nihat ve GÜNER, Tuğba (2013). "Türkiye'de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011)", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, S.5,s. 73-84 .
- AY, Sema (2012). "Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme",*Yönetim ve Ekonomi*,S. 2, s. 321-337.
- BALTAGI, H. Badi (2001). *Econometric Analysis of Panel Data*, New York: John Wiley and Sons.
- DPT (2006). *Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)*,Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara: DOLSAR.
- FUEST, Clemens, andHUBER,Bernd(2000). "Why do governments subsidise investment and not qemployment?",*Journal of Public Economics*, V. 78, p. 171-192.
- GÖKER, Zeliha ve DANE,Kutlu (2013). "Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Önerileri",*AkdenizÜniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, S. 26, s. 103 - 119 .
- GREENE, H. William (1997).*Econometric Analysis*, New Jersey: Prentice Hall.
- GÖKDOĞAN GÜL, Tuğba (2014). "Türkiye İçin İstihdamın Belirleyicileri: İBBS-2 Bölge Düzeyi, Mekânsal Analiz Uygulaması",*Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 29, s.105-125.
- HEİNTZ, James (2000). "Distribution, investment, and employment in South Africa", *TIPS Conference*,18-20 September, p. 2-30.
<http://www.tips.org.za/files/407.pdf>, Erişim Tarihi: 10.11.2015.
- HEKİMOĞLU, Burhan ve ALTINDEĞER, Mustafa (2014).*Tr83 İllerinin (Samsun Tokat Amasya Çorum) Tarım/Sanayi/Tarımsal Sanayi Potansiyelinin Kıyaslanması,Samsun: Samsun Valiliği Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü.*
- KARAGÖL, E. Tanas ve AKGEYİK,Tekin(2010). "Türkiye'de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler",*SETA Analiz*, S. 21, s. 3-27.
- KUZKA (2013). "TR82 Düzey 2 Bölgesi (Kastamonu, Çankırı ve Sinop İlleri) Bölge Planı 2014-2023", Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.
http://www.kuzka.org.tr/dosya/2014-2023_bolge_plani_taslagi.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2015.
- MİRANOĞLU, Burcu, ÇÖREK, Çiğdem ve ÇETİNKAYA,Mehmet (2013)."*2014-2023 Batı Karadeniz Bölge Planı (Zonguldak - Karabük - Bartın)*", Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı.
http://bakka.gov.tr/assets/Planlama1/faaliyet_raporlari/MEVCUTDURUMANALIZI.pdf, Erişim Tarihi:10.12.2015
- OECD (2009). *How Regions Grow: Trends and Analysis*.
<http://www.oecd.org/regional/searf2009/42576934.pdf>, Erişim Tarihi: 02.11.2015.
- OKA (2012). *TR83 Bölgesi Mevcut Durum Analizi*, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.
http://www.oka.org.tr/Documents/TR83_Mevcut_Durum_Analizi02042013.pdf,Erişim Tarihi: 09.09.2015.
- PİRİLİ, M. Uzbay (2011). "Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırımlarının Rolü:Kuramsal Bir Değerlendirme",*EGE Akademik Bakış*,S. 11, s.309 - 324.
- EC (2011). "Regions in the European Union "NUTS 2010/EU-27",*Nomenclature of territorial units for statistics*, European Comission.
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5916917/KS-RA-11-011-EN.PDF>, Erişim Tarihi:05.09.2015.
- SAMUELSON, A. Poul, andNORDHAUS,D. William(2014). "Should We "Green" Gross Domestic Product?",*Environment and Energy Bulletin*, V.6, p.1-4.
- SARICA, İsmail (2001). "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri",*Akdeniz İİBF Dergisi*,S. 1, s.154-204.
- SODIPE, O. Ayoyinka, andOGUNRINOLA, I.Oluranti (2011). "Employment and Economic Growth Nexus in Nigeria",*International Journal of Business and Social Science*, 2(11), p. 232-239.
- ŞAHBAZ, Ahmet (2014). "Sabit Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi",*Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, S. 7, s. 1-12 .
- TATOĞLU, Y. Ferda (2012).*Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık
- TEMİZ, Mehmet(2011). "Düzey 2 Sınıflandırmasında Bölge İçi Gelişmişlik Farklılıkları: TRB1 Örneği",*1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı 22-23 Eylül Malatya: Fırat Kalkınma Ajansı*.
http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/bildiri_mehmet_temiz.pdf, Erişim Tarihi:05.09.2015.
- VERBEEK, Marno (2204).*A Guide to Modern Econometrics*, Chichester. England: John Wileyand Sons Ltd.
- YAVUZ, Ali. (2010). "Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları Ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz",*Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.15, s. 83-101.
- YELDAN, Erinc, Mehmet E. ÖZSAN ve Kamil TAŞCI (2012). "Türkiye'de İstihdam-Büyüme İlişkisi Üzerine Bölgesel Hesaplanabilir Genel Denge Modeli Uygulaması",*Çalışma ve Toplum*, S.1, s. 11-50.
- YILDIRIM, Julide ve SEZGİN, Selami (2001). "Military Expenditure and Employment in Turkey", Çukurova Üniversitesi 8. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu.
https://www.academia.edu/3993191/Military_expenditure_and_employment_in_Turkey,Erişim Tarihi: 08.10.2015